

Михайло ДИМИД

ВІД ЗАЛЕЖНОСТІ ДО АВТОНОМІЇ – УКРАЇНСЬКИЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИЙ ДОСВІД XX СТОЛІТТЯ¹

Тему автономії Церкви можна розглядати з різних точок зору. В цій розвідці ми розглянемо протиставлення двох моделей: автономію з погляду правових відносин і автономію як внутрішній сопричасний зв'язок між певною Церквою і її Церквою-матір'ю.

Ідея автономії Української Греко-Католицької Церкви народжується в час внутрішнього поділу, який настав у Київській митрополії після Берестейського порозуміння 1596 р. Справді, у 1617 р. унійний київський митрополит Велямин Рутський і в 1655 р. неунійний київський митрополит Петро Могила пишуть про Київський патріархат, в якому дві частини однієї Церкви мали би сформувати ерархічну самоуправну структуру, зберігши внутрішнє сопричастя і з Римом, і з Царгородом. Це була пропозиція вийти поза схему, за якою єдиною можливістю сопричастя Церков було сопричастя через юрисдикційну залежність.

Протягом століть можна спостерегти інші несміливі рухи в цьому напрямку², але лише в XX ст., а зокрема із II Ватиканським собором,

¹ Конференція Товариства права східних Церков: Форми автономії в східних Церквах, яка відбулася у Венеції від 21–26 вересня 2009 р.

² Див.: Спільне пастирське послання Архієпископського синоду українських католицьких єпископів, що відбувся в днях від 29 вересня до 4 жовтня 1969 року при соборі святої Софії в Римі // *Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду V* (1969). Кастельгандольфо біля Риму 1969, с. 124. Це пастирське послання починається історичною довідкою:

ми стаємо свідками могутнього пробудження ідеї автономії Української Греко-Католицької Церкви. Дійсно, повстало нове бачення автономії, в якому не юрисдикційна приналежність, а сопричастя стає основною формою стосунку автономної Церкви до Церкви, від якої походить її апостольське спадкоємство або передання віри.

Цей перехід – від юрисдикційного розуміння автономії до розуміння автономії як сопричасного спілкування – був знову відкритий в католицькій Церкві. Моя мета полягає в тому, щоб вказати на різні ініціативи в питанні автономії високих українських греко-

«Ідея патріархального устрою не є новою в історії Української Церкви, бо від самих початків митрополії в Києві, а опісля і в Галичі він на ділі існував, а виразне створення Київського Патріархату вже було предметом переговорів у Кракові за старанням Посевіна, Апостольського Легата, в 1583 р. Зараз після заключення Унії цю ідею знову висунув митрополит Вельямин Рутський. В 1617 р. розпочалися спільні наради українців католиків і православних з метою об'єднання на основі одного Київського Патріархату. Ці наради продовжувалися навіть після привернення православним їхньої ієрархії за православного митрополита Йова Борецького, в рр. 1623-4. З католицької сторони навіть випрацьовано окремий проект в цьому пляні на Єпископських нарадах, 20 січня 1624 року в Новгородку. Цей проект вислано 4 травня 1624 року до Риму, де його розглядала 20 січня 1625 р., і 4 та 22 січня, а опісля 6 липня 1629 р., Священна Конгрегація для Поширення віри. За польського короля Володислава IV і православного митрополита П. Могили пляни про створення Київського Патріархату знову відновилися в 1655-8 рр. Після смерти П. Могили ці старання затихли, аж поки їх не відновив католицький Київський митрополит, Гавриїл Коленда (1655-1674). Після підпорядкування Української Православної Церкви Московському патріархатові (1686 р.) не було змоги далі висовувати ідею все-українського патріархату. Цю ідею в Австроугорщині відновив Папа Григорій XVI в 1843 р. В 1918 р. знову виникла в самостійній Україні ідея все-українського патріархату, а кандидатом на Патріарха самі православні виставили Митрополита Андрея Шептицького. Це домагання патріархату для Української Церкви знову поставив на II Ватиканському Соборі Первоієрарх нашої Церкви, Його Блаженство Верховний Архиепископ, в імені всіх українських Владик, присутніх на цьому Соборі.

Отже, сама ідея українського патріархату не є в нас новою. Те, що є новим в її сьогоднішньому розумінні, це те щире і глибоке зацікавлення нею всіх шарів української спільноти та болюче відчуття не-відкличної потреби патріархальної установи для збереження і дальшого існування нашої Церкви».

католицьких єрархів, у тому числі верховних архієпископів, званих патріархами – Йосифа Сліпого, Мирослава-Івана Любачівського та Любомира Гузара.³ В Українській Греко-Католицькій Церкві існує зо двадцять документів на цю тему, а також багата література, з іменами відомих каноністів, як-от Віктор Поспішил⁴ чи Ігор Мончак⁵.

У 1963 р., відповідаючи на офіційний запит львівського греко-католицького архієпископа Йосифа Сліпого, Римський престол визнає, що греко-католицька митрополіча українська Церква насправді є верховним архієпископством із патріаршими правами, відповідно до канонів 324-339 Апостольського листа *Cleri sanctitati* («Святості духовенства»).

У 1964 р. папа Павло VI проголошує декрет *Orientalium Ecclesiarum* («Про Східні Церкви») II Ватиканського собору, п. 11 якого передбачає створення нових патріархатів: «ubi opus sit, novi erigantur patriarchatus [щоби, де потрібно, були встановлені нові патріархати]».

У 1969 р. українські греко-католицькі єпископи діаспори збираються на синод до Риму і просять Павла VI про створення патріархату української Церкви.⁷

³ У цьому прориві також брала участь Мелхітська Церква - завдяки діяльності свого знаменитого архієпископа Іллі Зогбі.

⁴ Див.: V. Pospishil. *Ex Occidente Lex: From the West the Law; The Eastern Catholic Churches Under the Tutelage of the Holy See of Rome*. Carteret, New Jersey: St. Mary's Religious Action Fund, 1979; V. Pospishil, H. Luznycky. *The quest for an Ukrainian Catholic Patriarchate*. Philadelphia 1971.

⁵ І. Мончак. *Самоуправна Київська Церква*. Львів 1994; І. Мончак. Становище Верховного Архієпископа в Ієрархічному Устрою Церкви // *Богословія* 25-28 (Рим 1964), с. 125-151.

⁶ Див.: Acta Apostolicae Sedis LVI (1964), с. 214. Також див.: Rizzi M. *De Archiepiscopi Maioris Iuridico Fundamento in Ecclesia Catholica* // *Bohoslovia* 25-28 (Roma 1964), с. 121-124.

⁷ Див.: Спільне пастирське послання Архієпископського синоду українських католицьких єпископів, що відбувся в днях від 29 вересня до 4 жовтня 1969 року при соборі святої Софії в Римі // *Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду V* (1969). Кастельгандольфо біля Риму 1969, с. 125.

Негативна реакція Павла VI надійшла через два роки, в 1971 р.⁸ Його головним аргументом була відсутність власної території, де

⁸ Див.: Лист Папи Павла VI до Верховного Архієпископа Йосифа Кардинала Сліпого із 7 липня 1971 // *Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду VII (1971)*. Кастельгандольфо біля Риму 1971, с. 51-55. Цей лист так звучить в українському перекладі:

«Преподобному нашому Братові Йосифові, Святої Римської Церкви Кардиналові Сліпому, Львівському Верховному Архієпископові Українців

Папа Павло VI

Преподобний Наш Брате,

Поздоровлення й Апостольське Благословення.

Пошана й велика батьківська любов, що ними Тебе наділяємо, як рівнож трудність і важливість питань, що Ти й інші українські Владики Нам предложили, спонукали Нас до встановлення нового й якнайбільш уважного розглядання поданого Вами прохання про встановлення Українського Патріархату.

Згідно з цим нашим рішенням, як рівнож і тому, щоби це питання було розглянене основно, кардинал Іван Війо, наш Секретар стану, і також Префект Ради публичних справ Церкви, звернувся був до Тебе, щоб Ти подав на письмі звіт, в якому повністю були б представлені всі аргументи, які на Твою думку, на думку інших українських єпископів, повинні бути узглядені при повному розгляданні так важливої справи.

У відповідь на це запрошення, Ти зволив переслати Твоє, важливе своїм авторитетом вяснення, wraz з думками майже всіх Українських Єпископів.

З Нашої сторони, Ми вважали за вказане порушити цілу ту справу малому зборві Отців Кардиналів для точного розглядання і студії. Отці Кардинали предложили й всесторонньо пояснили заключення порученого їм розглядання на зібранні Керівників Ресортів Римської Курії, що відбулося минулого місяця, дня 22 червня.

Після зрілого розваження перед Богом думок Отців Кардиналів, хоч як схильні Ми були узгляднити Твоє прохання, Ми з правдивим жалем прийшли до заключення, що принаймні під цю пору, є неможливим створення Українського Патріархату.

Бо існують причини канонічні, історичні, духовні й душпастирські, які, в сьогоднішньому положенні, на жаль, не дозволяють нам задоволити бажання і прохання Української Католицької Ієрархії.

Найперше стверджено, що канонічна дисципліна Східних (Церков), яка тепер зобов'язує і яку до речі потвердили Соборовий Декрет «Про Східні Церкви» і Деклярація про термін «агрегатус», проголошена дня 25 місяця березня 1970 року, обмежує юрисдикцію патріархів й достосування Східного Канонічного Права зможе внести до зобов'язуючого тепер права деякі пляновані зміни.

таке право можна виконувати, і те, що такий патріарх буде мати більше влади від теперішніх католицьких патріархів.

Така офіційна позиція Римського престолу не зменшила за-
паду Йосифа Сліпого, який в 1972 р. опубліковує «Патріархальний

Тому, якщо б під сучасну пору був створений Український Патріархат, це напевно викликало б канонічну проблему надзвичайної великої ваги. Бо, коли взяти до уваги болючі умовини, серед яких знаходиться сьогодні Твоя дуже шляхотна і Нам дорога Батьківщина, то в цьому випадку не йшлося би про поширення правного виконання патріарших прав і обов'язків поза територію Патріархату – що фактично означало б, що той, хто очолював би цей Патріархат, мав би більшу владу, як та, що її мають тепер інші Патріархи, – але й тут йшлося би про допущення виконання тієї влади виключно поза межами його території. Тоді, в наслідок причин, що сповняють Мою душу найбільшим болем, Патріарх під цю пору не мав би можливості виконувати юрисдикцію всередині самих кордонів своєї території. Можна теж легко передбачити ускладнення, які постали б в самій Католицькій Церкві, якщо б була визнана патріарша юрисдикція на територіях, що підлягають іншим канонічним юрисдикціям. Крім цього, хто міг би заборонити, щоб інші Патріархати забажали скористати з такої можливості, щоб поширити власну владу поза межі території й поза приписи канонічних законів, які сьогодні обмежують їхню владу? З другої сторони, треба уважно застановитися над наслідками, що за наслідки це мало б для Українців католиків, які ще змушені до мовчанки з приводу вірності своїй вірі, живуть на землях, на яких в сьогоднішніх умовах не визнається законного існування Української Церкви; чи не погіршилось би положення цих вірних християн, що відзначились щирою вірою, якщо б на чужих землях був би публічно встановлений новий Патріархат, який одверто став би в обороні їхніх прав і надій, але не міг би бути співучасником їхньої долі й улегшити її своєю присутністю?

Ми хочемо з певністю вірити, Преподобний Наш Брате, що Ти, маючи доказ нашої батьківської й повної любови, печаливости до Тебе й до Католицької Церкви українського обряду, як рівнож Нашої духовної участі в усіх турботах тієї Церкви, схочеш прийняти це наше рішення, що його саме Ми Тобі подали до відома, в дусі об'єктивної оцінки річей. Подаючи це Тобі до відома, Преподобний Наш Брате, молінням просимо у Всемогучого Бога обильних небесних благодатей для Тебе й усієї Твоєї праці, та для їхнього завдатку для Тебе й цілої Католицької Церкви українського обряду, що Нам напевно дуже дорога, засилаємо Тобі з любов'ю в Бозі Апостольське благословення.

Дано в Римі, у св. Петра, дня 7 місяця липня, у свято святих Кирила й Методія, року 1971, у дев'ятому році Нашого понтифікату. Папа Павло VI».

устрій Помісної Української Католицької Церкви»⁹, з 59 канонами, і через рік, у 1973, повідомляє про це синод¹⁰. Згідно з цим документом, основою для самоуправности патріаршої Церкви є 33 артикули Берестейського порозуміння¹¹ (тоді не прийняті Римським престолом) і декрет *Orientalium Ecclesiarum* («Про Східні Церкви») II Ватиканського собору (кан. 2 «Патріархального устрою»). Ця Церква, на основі мандату, переданого Христом Петрові та іншим апостолам (кан. 4 «Патріархального устрою») обирає свого голову і організує духовне життя своїх вірних, як на власній території, так і в решті світу (кан. 9 «Патріархального устрою»).

12 липня 1975 р., на свято святих апостолів Петра і Павла за юліанським календарем, вперше під час Літургії Йосиф Сліпий був односторонньо проголошений «Патріархом Київським, Галицьким і всієї Русі» на вівтарі собору святого Петра у Ватикані.¹² Це грецькою мовою виголосив всесвітліший митрофорний протоієрей Іван Гриных. В цьому самому році Сліпий хіротонізує трьох єпископів для України (Івана Хому, Стефана Чміля і Любомира Гузара) без ніякої консультації із Римським престолом.

В місяці серпні 1976 р. випущено офіційну заяву Патріаршої канцелярії Йосифа Сліпого за підписом секретаря Івана Дацька, в якій коротко викладається питання автономії такими словами:

⁹ Див.: Йосиф, патріарх (Сліпий). Патріархальний устрій Помісної (Particularis) Української Католицької Церкви // *Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду VIII* (1972). Кастельгандольфо біля Риму 1972, с. 79-90.

¹⁰ Див.: Патріархальний устрій Помісної Української (Руської) Католицької Церкви // *Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду X* (1974). Кастельгандольфо біля Риму 1974, с. 26.

¹¹ Див.: Основні документи Берестейської унії. Львів 1996, с. 54-61.

¹² Див.: Промова владики Івана (Прашка) на концерті з нагоди Святого Року, Ватикан, 13 липня 1975 // *Благовісник Патріарха Києво-Галицького і всієї Русі XI* (1975). Кастельгандольфо біля Риму 1975, с. 35-41; Хроніка // *Благовісник Патріарха Києво-Галицького і всієї Русі XI* (1975). Кастельгандольфо біля Риму 1975, с. 79-81.

«Український патріархат – це історичне питання нашої Церкви. Патріярші права мала наша Церква в хвилині її злуки із Апостольським Престолом і старалась про формальне завершення тієї типової в Східних Церквах самоуправи».¹³

11 липня 1977 р. в листі на ім'я президента папської Комісії для ревізії Кодексу Східного канонічного права, кардинала Йосифа Парекаттіла, Йосиф Сліпий пише: «Кожна Східна Церква, зокрема коли ідеться про патріархат чи верховне архієпископство, є законною одиницею зі суверенною¹⁴ природою. Ці прикмети мають найти вислів також в тому, що вона має мати своє власне канонічне право». В іншому місці цього листа патріярх Йосиф додає: «Незрозумілим є, що суть єрархічної структури Східних Католицьких Церков у відношенні до цілої Церкви не стала відзначеною висловом «автономія», яка, очевидно, включає найвищий провід Римського Архиерея».¹⁵ Авторитетне відлуння цього

¹³ Заява із Патріяршої Канцелярії // *Благовісник Патріярха Києво-Галицького і всієї Русі XII* (1976). Кастельгандольфо біля Риму 1976, с. 96-99. Подаю тут частину тексту: «1. Український патріярхат – це історичне питання нашої Церкви. Патріярші права мала наша Церква в хвилині її злуки із Апостольським Престолом і старалась про формальне завершення тієї типової в Східних Церквах самоуправи у злуці із Петровою Скалою – Римом. Покійний архієпископ Іван Бучко писав у 1971 р.: „При відновленні єдності з Апостольським Престолом для кожної помісної Церкви був створений католицький патріярхат: для коптів – олександрійський, Антіохійських патріярхатів є аж три, а саме для сирійців, маронітів і мелхітів, для халдейців у Вавилоні, а для вірмен у Кілікії. Так отже всі східні християни, хоч числом нераз значно менші від українців, мають своїх католицьких Патріярхів». Наші змагання є отже слушні. Перешкодою є, на жаль, під сучасну пору московський патріярхат. Не бажає собі також і ССРСР і вважає створення українського патріярхату вмішуванням в його внутрішні справи.»

¹⁴ «Суверенний» – це не технічний термін, що вказує на Церкву, яка користається великим ступенем самоуправління.

¹⁵ Лист Блаженнішого до Кард. Парекаттіл // *Благовісник Патріярха Києво-Галицького і всієї Русі XIII-XV* (1977-79). Кастельгандольфо біля Риму 1977-79, с. 239-241. Ось скорочений переклад цього листа із коротким коментарем, як подано в «Благовіснику»:

листа прийшло до Йосифа Сліпого в січні 1978 р. від Мелхітсько-го Патріярха Максима V:

«Кард. Парекатіл є президентом Папської Комісії для ревізії канонічного права для Східних Церков. Щоб знова в новому зревізованому праві для Східних Церков не повторились давні помилки, Блаженніший Йосиф написав до Президента Комісії листа, в якому робить великого значення уваги. Подаємо до загального відомо цього листа, як документ про оборону прав Східних Помісних Церков.

Ватикан, 11 липня 1977 Ваша Емінінціє,

Перше опублікування деяких канонів Кодексу Канонічного права для Східних Церков, поміщене в «Нунція» Східної Конгрегації, і видане для Церков Комісією, якої Ви є предсідником, спонукує мене написати цього листа. Маю на думці зокрема канони, що відносяться до патріярхів і верховних архієпископів.

1. Кожна Східна Церква, зокрема, коли ідеться про патріярхат чи верховне архієпископство, є законною одиницею зі суверенною природою. Ці прикмети мають найти вислів також в тому, що вона має мати своє власне канонічне право. Тому неправильним є такий кодекс, що має формально бути спільним для всіх Східних Католицьких Церков без згляду на помісну Церкву і її законодавство. Спільним кодексом хочеться заперечити законодавство Помісної Церкви і це є противне духові Соборового Декрету про Східні Церкви Другого Ват. Собору. Хоч це правда, що такий кодекс був би матеріально ідентичний для таких Церков, власна ідентичність української католицької Церкви для прикладу – вимагає, щоб приготований Комісією кодекс був оголошений нашою Церквою окремим легальним актом. Спільний кодекс все створить проблеми і комплікації. Існують «Східні Церкви», а не «Східна Церква».

2. Проголошення такого кодексу не є актом самого римського Архиєрея, але колегіальним розвитком – Папи, Патріярха чи Верховного Архієпископа і Синоду кожної Східної Церкви. Колегіальність заряду Церквою, славна спадщина християнського Сходу, була відновлена для цілої Церкви Вселенським Ватиканським Другим Собором і відповідає також нашим часам.

3. Незрозумілим є, що суть ієрархічної структури Східних Католицьких Церков у відношенні до цілої Церкви не стала відзначеною висловом «автономія», яка, очевидно, включає найвищий провід Римського Архиєрея. Факт, що православні не мають ясного означення цього терміну, не має значення.

4. Є по українській стороні інші преподобні східні патріярхи, коли вона незгідна із задержанням поняття про територіальне обмеження судовласті (юрисдикції) Східних Церков, бо є загально відомим, що така судовласть є персональна і територіальна. Українська Церква іде зі своїм народом всюди, тому настановлено, щоб зв'язки між нашими єпархіями в обох Америках чи в Австралії із матірною Церквою були визнані як складові частини нашої Церкви, бо ж не є ці єпархії інакшими від тих, що в Україні.

«До 3. Слово „автономія” етимологічно – означає внутрішнє правління організму якоїсь установи. Застосоване до Східньої Церкви, автономія визначає адекватно (докладно) її юридичне і еклезіологічне положення, не заперечуючи своєї зв’язі „спільно-ти” з наступником Апостола Петра у первенстві не тільки почес-ти, але пастирського клопотання у відношенні до цілої католицької Церкви. Але – що ми можемо робити? Римські органи мають упередження (нехіть, відразу) до Цього слова, яке, як вони переконані, є обвантажене ремінісценціями „схизматики”. Саме тому

5. Церква без папи була б Церквою проти волі нашого Спасителя. Справедливе зрозуміння і пояснення повноти папської влади була джерелом спасення для Східних Церков серед різних подій історії. Все ж таки становище Римського Архiereя має бути у формі нагляду і готовости встрявати у надзвичайних обставинах, або у наглих потребах.

Як норма, папа не повинен бути органом звичайної адміністрації якоїсь Східної Церкви і це має бути відзначене також у виотовленні Кодексу.

6. Спосіб вибору патріярха має віддзеркалювати розвиток Східних Церков, зокрема тих, що не є в злуці із римською Столицею, і загалом світу, даючи Божому Людові деяку участь у виборі найвищого пастиря їх Церкви.

Очевидно я апробую рівність, з погляду права, верховного архієпископа із Патріярхом.

Відзначаю із збентеженням повну відсутність екуменічних уваг. Пропоновані канони є ясным показником, що з’єдинення з Римом означало б для Східних Церков страту їх автономії, повну підчиненість і зведення їх до стану нижчости. Чи це дійсно є в намірі папів і католицької Церкви?

Це є деякі вступні завваги до Вашої Емінінції не лише як Президента Папської Комісії для кодифікації східного канонічного права, але і як до Владики – гідного представника одної із Східних Церков, яка, зберігши свою спадщину від апостольських часів коштом найтяжчих обставин, між якими головнo спроби забрати їй її східний апостольський характер при допомочі усильної латинізації, сьогодні ступила на шлях великанського розвитку, який може завершитись її піднесенням до верховного архієпископства або патріярхату.

З пошаною до Вашої священної пурпури відданий в Господі. † Йосиф, Кардинал Сліпий».

вони винайшли інше поняття, щоб тамте заступити: „Церква обряду свого права” – „Еклезія рітус суї юріс»»¹⁶.

¹⁶ Лист Мелхитського Патріярха Максимоса до Блаженнішого Йосифа // *Благовісник Патріярха Києво-Галицького і всієї Русі XIII-XV (1977-1979)*. Кастельгандольфо біля Риму 1977-1979, с. 262-265. Ось український переклад листа, як поданий в *Благовіснику*:

«Патріярхат Грецько-Мелхитський-Католицький Антіохійський і Всього Сходу, Александрійський і Єрусалимський. Рег. XII - Ч. 6. Каїро, 4-го січня 1978.

Його Емініція Кардинал Йосиф Сліпий Верховний Архиепископ Української Церкви, Ватикан

Емініціє,

Я отримав Вашого листа, датованого дня 12-го серпня, з фотокопією письма, адресованого до Й. Е. Кардинала Перекатіл, в справі канонів, які стосуються Патріярхів і Верховних Архиепископів, опрацьованих Комісією для Ревізії канонічного східного права й опублікованих в „Нуңція”.

Я можу хіба тільки погратулювати Вашій Емініції за глибину Ваших зауважень, за Ваше незрушиме прив’язання до автентичних традицій Сходу і за Вашу відвагу у Ваших зажаленнях. Коротко мовлячи, Ви вимагаєте, щоб патріярхам і верховним архиепископам привернено їхні права і прерогативи – такі, які були перед відділенням. Це правильно і абсолютно відповідає церковним і екуменічним вимогам.

Та я побоююся, щоб такої відтвертості не потрактовано вгорі як приціл в монархічну концепцію, так наголошену в латинській еклезиології і яку бажається накинути цілій Церкві. Доказ цього є в проєкті основного закону – лекс фундаменталіст, що його приготовляється і висилається главам Церков, помісних або національних, і який засуджує в самому вихідному пункті цілу ідею суверенности чи автономії, таку, яку Ви заступаєте у своєму письмі. Ось чому, так мені здається, забагато вимагати – ризкується нічого не отримати. І так наші реклямації є в небезпеці, що вони будуть нічим іншим, як „гласом вопіючим во пустині”. І про це, та в світлі такого спостереження, я дозволю собі з’ясувати становище нашої Церкви стосовно 8-ох пунктів, заторкнених у Вашому письмі.

До 1. Східне канонічне право, яке приготовляється, ставить собі завдання – разом схопити розпорядження спільного права і залишити питання деталей помісного права. Можна б, так нам здається, більше обмежити спільне право аж до того, щоб зберегти тільки розпорядження, які є з певністю спільні для всіх Східних Церков, і що вимагає ідентичність кожної Східної Церкви. І Ви маєте слухність, коли кажете, що є Східні Церкви, а не Східна Церква. Я смію навіть додати, що є також різниці теологічні, канонічні і психологічні поміж тією чи

Намагаючись конкретно реалізувати проголошену автономію,

тією чи тією Східною Церквою, як це є наприклад між Візантійською Церквою і Латинською Церквою.

Вимагати тільки цих спільних розпоряджень для всіх Східних Церков, це на мою думку – відбивало б, у своїй суті, Вашу ідею, що кожна Церква має своє власне законодавство. Інакше, можна б потрапити в небезпеку самовілля і створило б ситуацію конфузії (замішання), якому важко зарадити.

До 2. Я згідний із сутестією, яку Ви пропонуєте, в питанню проголошення кодексу східного канонічного права в тому, що стосується помісного права. Це само собою розуміється. Те все, що було обговорене у спільній частині, на мою думку повинно бути поміщене у главі (на початку) власного права для кожної Церкви і це ціле законодавство повинно бути проголошене верховним авторитетом цієї Церкви. Це шанує, як Ви це кажете, колегіальну традицію Східних Церков, яку Собор Ватиканський II постановив відновити.

До 3. Слово „автономія” – етимологічно – означає внутрішнє правління організму якоїсь установи. Застосоване до Східної Церкви, автономія визначає адекватно (докладно) її юридичне і еклезіологічне положення, не заперечуючи своєї зв'язі „спільноти” з наступником Апостола Петра у первенстві не тільки почесні, але пастирського клопотання у відношенні до цілої католицької Церкви. Але – що ми можемо робити? Римські органи мають упередження (нехіть, відразу) до цього слова, яке, як вони переконані, є обвантажено ремінісценціями „схизматики”. Саме тому вони винайшли інше поняття, щоб тамте заступити: „Церква обряду свого права” – „Еклезія рітус суї юріс”.

До 4. Наше становище щодо предмету, заторкненого в цій точці, є добре відоме. Ми не перестаємо домагатися нашого права як „Батько і Глава” над усіма нашими вірними в діаспорі. Ми знаємо, що члени Комісії хотіли б дещо зробити в цьому сенсі, але вони не є в силі дійти до того, щоб зломати шруботят місцевої латинської ментальності і принципи, якими інспірується римська Курія, принципи, які змішують єдиність юрисдикції – судовластя, римський патріархат і примат – первенство. Це завжди ця сама проблема, при якій ми зударяємося. Юридична точка бачення – це перше, що його взято до розглянення, і це та проблема, яка зумовлює інші церковні аспекти і – особливо „аджорнаменто”, так проповідуване Ватиканським II, і екуменізм, над яким застановлявся останній екуменічний собор, як важний і автентичний крок на шляху єдності, і який треба розгортати якнайбільш можливо, не затримуючись хіба на границях, визначених певними даними Божого права.

До 5. Ви торкаєтеся у цьому номері принципу субсидіярності – допоміжності, якого значення наново привернув Ватиканський II. Схід признав римський примат (первенство), послідовно йдучи за еклезіяльними вимогами цього принципу. Ціле східне канонічне право повинно віддзеркалювати зокрема у розділах, які визначають (дефініюють) взаємини примату (первенства) із

у жовтні 1979 р. патріарх Йосиф відхиляє призначення Римським архиєреєм отця Мирослава-Івана Любачівського митрополитом Філадельфії і сам призначає ту саму особу митрополитом цього

помісними (окремими) і місцевими (льокальними) Церквами. Інакше, в католицькій Церкві в східньому канонічному праві заіснувало б надволодіння пірамідальної, абсолютистичної візії, створеної західною передсборовою ментальністю, яка є ще завжди живою, активною і панівною.

До 6. Це є пропозиція частинно згідна із східньою традицією, яка була живою перед відділенням. Мені здається, що православні Церкви мали б звільнити себе від втручання мирян у домену виборів. Щодо нас, то ми є згодні, щоб консультиватися мирян у цьому питанні, без того, щоб консультація мала бути зобов'язуючою або щоб вона виконувала тиск, як би мінімальним він не був, на вільність Синоду.

До 7. Ми не супротивляємося канонічній рівності Патріархів. Але задля того не треба б забувати, що патріархальна установа бере цілу свою вагомість у своєму прапочатку із вагомості та прерогатив, призначених апостольським престолом Риму, Олександрії і Антіохії, пізніше Константинополя і Єрусалиму, у питанні – установити в практиці, почавши від 5-го століття, як місце адміністративного відклику універсального характеру, і в законодавстві світському, і церковному, починаючи від Юстиніяна, як свого роду колегіяльний авторитет, що простягається на цілу Церкву.

До 8. Ви видвигаєте тут хресну точку, яка повинна зобов'язати нас без вагання протиставитися кожному канонічному законодавству, яке не сприяє екуменізові доброго змісту у цілому своєму засязі. Ми повинні підтвердити цей спротив у точці – не признавати як границі спільности з нашими „братями”, як тільки ті, що є з певністю визначені Божим правом, як це твердить папа Павло VI, багато разів повторюючи, у своїх так екуменічних словах і своїй поведінці.

Це є наші зауваги до видвигнених Вами точок у Вашому письмі до Президента Комісії для ревізії східнього канонічного права, Й. Е. Кардинала Перекатіла, якому висилаю копію цього письма. Я незвичайно вдоволений, що можу злучити мої старання з Вашими у домені, яка пересуджує будучність наших Церков і яка зумовлює наші майбутні пасторальні і екуменічні дії.

В цьому самому дусі я запевняю Вас про моє повне віддання справі християнського Сходу, якого Ви є „Батьком і Главою”. І при цій нагоді я бажаю підкреслити мою пошану для Вашої Церкви, яка так заслужена для східнього християнства в домені апостольства і пастирської ревности, і для якої ми висловлюємо все наше звеличвання і наші почування, як великій сестрі, що є одною із слав католицького Сходу, так з уваги на чисельність її вірних, як і задля дієвої наснаги у поширенні нашого східнього обряду скрізь у світі.

ж міста з проханням приїхати в Рим до про-катедри собору Святої Софії для наділення йому єпископської хіротонії. Наслідком такої дії було те, що Іван Павло II особисто, в послужінні із Йосифом Сліпим, висвятив єпископом Любачівського в Сикстинській капелі в листопаді того ж року.

Під час «синодальних нарад» українських греко-католицьких єпископів у Римі в листопаді 1979 р. митрополит Вінніпезький Максим Германюк представляє автономію Української Греко-Католицької Церкви такими термінами:

«Ми мусимо собі ясно усвідомити й завжди пам'ятати:

Що ми є членами Вселенської Христової Церкви через членство в нашій Святій Помісній Українській Католицькій Церкві.

Що ми є добрими і живими членами Вселенської Христової Церкви тільки тоді, коли ми є добрими й живими членами нашої Помісної Української Католицької Церкви.

А бути добрим членом Української Помісної Католицької Церкви вимагає, щоб ми всі – Владики, священники, монахи, монахині й миряни завжди й всюди пам'ятали, що є:

- а) одна Українська Помісна Католицька Церква, без огляду на територію, де живуть її вірні й діють її Владики;
- б) що вона має один, собі питомий, український обряд, з одною літургією, одним церковним правопорядком і одною богословською традицією;
- в) що вона має один свій власний церковний авторитет, тобто свого Голову – Верховного Архієпископа, чи Патріярха, який стоїть в її проводі, під зверхністю Наслідника св. Петра, Римського Архієрея;
- г) що загальне добро нашої Помісної Церкви й загальне добро цілої Вселенської Церкви вимагають, щоби ми всі – Владики, священники, монахи, монахині й миряни, – вповні піддержували, глибоко шанували й вірно слідували за цим своїм власним церковним проводом, в тому переконанні, що така вірність правному прововоді своєї Помісної Церкви є заразом вірністю

найвищому проводові Христової Церкви й заporукою Божого благословення»¹⁷.

Треба ще згадати, що перші зусилля над піднесенням автономістичної свідомости УГКЦ датуються 1969 роком, відколи більш-менш регулярно українські єпископи почали збиратися на синоди, які носили різні найменування, в Рим, під головуванням Йосифа Сліпого. Проблема в тому, що Римський престол не визнавав право Сліпого скликати синоди поза власною територією його Церкви і отже автономно, як Церква, розв'язувати спільні для всіх частин української Церкви у світі пастирські проблеми. Однак єпископи зустрічалися на «синодальні наради» у 1969, 1971, 1972, 1973, 1975, 1976, 1978, 1979 роках і законотворили. Цей факт дуже важливий, бо показує, що владу синодально законотворити, яка є однією із характеристик автономії, можна виборювати – це залежить від переконання єпископату помісної Церкви, навіть коли на це нема безпосередньої згоди Церкви-матері. Ця ситуація, однак, була виправлена в 1980 році папою Іваном Павлом II, який офіційно благословив Главу і Батька УКЦ Йосифа Сліпого скликати синоди за його попередньою згодою (*assenso*).¹⁸

¹⁷ Реферат митр. Максима Германюка в часі Синодальних нарад: Єдність Української Католицької Ієрархії // *Благовісник Патріярха Києво-Галицького і всієї Русі XIII-XV* (1977-79). Кастельгандольфо біля Риму 1977-79, с. 25-28.

¹⁸ Лист папи Івана-Павла II з дня 5 лютого 1980 року – До нашого Поважного Брата Владики Кардинала Йосифа Сліпого, Верховного Архиепископа Львова Українців [Lettera del Papa Giovanni Paolo II del 5 febbraio 1980 – Al Nostro Venerabile Fratello il Signor Cardinale Giuseppe Slipuj, Arcivescovo Maggiore di Lviv degli Ucraini] // *Благовісник Блаженнішого Мирослава-Івана Кардинала Любачівського XXI* (1985), с. 45-48. В цьому листі читаємо: «Верховний Архиепископ зможе – „за згодою Найвищого Архиерея” – скликати інші Синоди, як для „полагодження справ”, так „для пропонування кандидатів” до Єпископату, поступаючи в наступний спосіб: - На кожний поодинокий Синод пропонується Папі прохання, щоб могли його відбути, як рівно ж виказ справи до розгляду. – Одержавши авторизацію, Верховний Архиепископ скличе Синод усіх Українських Єпископів. – Для таких Синодів приміниться Деклярація з 25 березня 1970 відносно „агрегатус”. Щодо «Деклярації з 25 березня 1970 відносно „агрегатус»” див. оригінал в: *L'Osservatore Romano, anno CX*, п. 93 (33371), 23 квітня 1970, 1.

18 липня 1982 р. в документі під заголовком «Звіт про Українську Католицьку Церкву в Україні» патріарх Йосиф пише, що:

«1. Згідно з еkleзіологією Східньої Церкви УКЦ є „Екклезія партікуляріс суї юріс” (помісна Церква з власним правом) у вселенській Церкві. Себто:

- а) вона є в повному розумінні католицькою як до свого внутрішнього, так і до свого зовнішнього католицтва, бо вона має повноту християнської віровизначеної спадщини і зберігає свою поєднаність з Петром;
- б) вона в повному і справжньому розумінні православна, бо вона зберігає і обороняє передану спадщину Господньої благовісті Отців Церкви і Вселенських Соборів з часу перед трагічним роздором поміж Сходом і Заходом.

Не без теологічної підстави визначено віру української Церкви, раніша назва була Екклезія Рутена у відрізненні від Екклезія

Частина тексту тут подається: «Апостольський престіл... для більшого скріплення зв'язку між Патріярхатами та Ієрархами свого обряду, установленими поза територією..., уважав, що треба усталити деякі норми. Тому Священна Конгрегація для Східних Церков, схиляючись до бажань, щоб увести у практику припис третього параграфу ч. 7 Соборового Декрету «Східних Церков», з доручення Найвищого Архієрея декларує наступне: 1) Східні Ієрархи, установлені поза границями патріярхальної території можуть брати участь з рішаючим голосом у патріярхальних Синодах власного обряду, як для виборів, так і для полагодження справ. 2) Патріярх чи Патріярхальний Адміністратор опороженого або перешкодженого Престолу, зобов'язаний покликувати на Синоди, про які в ч. 1, всіх і поодиноких Ієрархів свого обряду, встановлених поза границями патріярхальної території. 3) Що відноситься до визначення Ієрархів свого обряду для східних вірних, проживаючих поза патріярхатом, Патріярх з своїм виборчим Синодом має у відповідний час запропонувати Апостольському Престолові листу щонайменше трьох гідних кандидатів, зберігаючи право Римського архієрея номінувати на таке призначення, кого сам воліє. Вище усталені норми важні тимчасово, доки східний канонічний правопорядок не буде органічно переглянений згідно з Декретами і по думці II Ватиканського Собору... цим не поширюється влада юрисдикції Патріярха поза границі свого патріярхату». Цей переклад взятий із: І. Мончак. Розвиток синодальности в Українській Католицькій Церкві // *Богословія* 47 (1983), с. 61-62.

Московіта чи Еклевія Русса, як “фідес ортодоксо-католика” (православно-католицьке віровизнання), щоб виразити повноту її християнської віри;

2. УКЦ є в повному розумінні східньою Церквою, себто вона має:

- а) власний східній обряд візантійського зразка;
- б) власну церковну мову;
- в) власну східньо-церковну богословську спадщину;
- г) східньо-церковну з іншими східніми Церквами спільну літургію;
- ґ) власні серед українського народу розвинені літургійні звичаї, чим ця Церква відрізняється від інших східніх Церков візантійської християнської сім’ї;
- д) власну форму набожності – благочестя;
- є) власне церковне право і власну форму єрархічного порядку при виконванні міністеріум пасценді ет регенді (уряду пастирства і управи);

Підсумовуючи треба сказати: УКЦ є де факто ет де юре (фактично і правно) помісною Церквою у повному розумінні цього слова.¹⁹

В 1988 р., з нагоди тисячоліття хрещення Київської Русі, Іван Павло II написав в апостольському листі *Euntes in mundum* («Ідіть у цілий світ»), 10: «Декрет *Unitatis redintegratio* («Встановлення єдності») ясно вказує на характеристичну автономію дисципліни, якою втішаються Східні Церкви. Не береться вона з привілеїв, уділених римською Церквою, але з права, що його ті Церкви мають від апостольських часів».²⁰

З приходом Мирослава-Івана Любачівського на верховно-архієпископський престол УГКЦ вимога автономії продовжує розвиватися. У 1993 р. в своєму знаменитому листі до кардинала Едварда

¹⁹ Звіт Блаженнішого Патріярха Йосифа про Українську Католицьку Церкву в Україні // *Благовісник Патріярха Києво-Галицького і всієї Русі XIII-XV* (1980-84). Кастельгандольфо біля Риму 1980-1984, с. 156-170.

²⁰ Апостольський лист *Euntes in mundum* Верховного Архієрея Івана Павла II з нагоди Тисячоліття Хрещення Київської Русі // *Włodzimierz Mokry. Pa-pieskie posłania Jana Pawła II do Ukraińców*. Kraków 2001, с. 251-290.

Кессіді, приймаючи Баламандський документ від імені всієї своєї Церкви, святий Мирослав-Іван пише: «Потрібно дати можливість Київській Церкві бути самою собою»²¹. В цьому він наслідував українську ерархію, яка, вийшовши з підпілля, вже в березні 1990 р. заявляла: «Українська Католицька Церква... є Помісною Церквою... і такою нас повинні вважати всі інші Церкви-Сестри»²².

У червні того ж 1990 р. і навіть рік потому, у 1991 р., синод УГКЦ двічі відмовився вибирати трьох кандидатів на голову Церкви згідно із проханням Папи римського Івана Павла II, а потім Держсекретаря Ватикану, кардинала Анджело Содано.²³ Про це пише український богослов митрофорний протоієрей Мирон Бендик: «Через Синод Єпископів УГКЦ починає реалізувати своє право самій вирішувати свої внутрішні справи».²⁴

В 1992 р. встановлений Постійний Синод і Патріярша Купрія УГКЦ.²⁵

На завершення синоду українських єпископів, що відбувся в Римі в листопаді 1995 р., Іван-Мирослав Любачівський знову

²¹ Становище Блаженнішого Мирослава Івана до резолюцій 7-ої сесії Міжнародної комісії (3 серпня 1993) // І. Мончак. *Самоуправна Київська Церква*, с. 171.

²² М. Бендик. *Помісність Церков у Вселенській Церкві в навчанні львівських митрополитів українського обряду ХХ століття*. Івано-Франківськ 2004, с. 182.

²³ Див.: Рішення і постанови Надзвичайного Синоду Української Греко-Католицької Церкви, що відбувся у Ватикані в днях з 25 і 26 червня 1990 р. Б. // *Рішення і постанови Синодів Української Греко-Католицької Церкви 1989-1997 років*. Львів 1998, с. 10. Також див.: Рішення і постанови Надзвичайного Синоду Української Греко-Католицької Церкви, що відбувся у Ватикані в днях 3-10 лютого 1991 р. Б. // *Рішення і постанови Синодів Української Греко-Католицької Церкви 1989-1997 років*. Львів 1998, с. 12.

²⁴ М. Бендик. *Помісність Церков у Вселенській Церкві в навчанні львівських митрополитів*, с. 184.

²⁵ Див.: Рішення і постанови Надзвичайного Синоду Української Греко-Католицької Церкви, що відбувся у Львові в днях з 16-31 травня 1992 р. Б. // *Рішення і постанови Синодів Української Греко-Католицької Церкви 1989-1997 років*. Львів 1998, с. 15.

офіційно просить Івана Павла II визнати патріархат, оскільки вже відпала підстава для відмови, яку в попередні роки висував Римський престол, – відсутність власної території.²⁶

У 1995 р., через шість років після легалізації греко-католицької Церкви в Радянському Союзі, Римський престол визнав за УГКЦ територіальну юрисдикцію на цілу Україну, за винятком Закарпаття.²⁷

У 1996 р. відбулася перша сесія собору УГКЦ, яка закликала до нової справжньої автономії із статусом патріархату.²⁸

Від 1998 р., заохочені префектом римської Конгрегації у справах Східних Церков, кардиналом Ахілле Сільвестріні, та з благословення синоду, розпочалася серйозна дискусія про питання власної самобутності (ідентичності) Церкви. І, як пише згаданий Мирон Бендик: «Студії над тим питанням засвідчили якісно новий стан Церкви, коли в ствердженні власного статусу вона не узалежнюється від зовнішнього визнання, а шукає цього ствердження в самій собі».²⁹

На цій основі в 2002 р. собор Церкви одногосно проголосив українську Церкву патріархатом, і в результаті цього визначного рішення синод єпископів попросив у папи Івана Павла II благословення на вже проголошений патріархат.³⁰

²⁶ Див.: М.-І. Любачівський. Звернення до Святішого Отця від 24. 11. 1995 // *Патріархат* (1996) № 1, с. 5.

²⁷ До того часу греко-католицька Церква користалась зі своїх прав на всій території Радянського Союзу. Вже митрополит Андрей (Шептицький) мав особливі повноваження на всій території Російської імперії. Через таке визначення територіальної юрисдикції Українська Греко-Католицька Церква втратила частину своєї історично канонічної території: одну з найстаріших єпархій – Перемиську у нинішній Польщі.

²⁸ Звернення Патріаршого Собору УГКЦ до народу // *Патріархат* (1996) № 2, с. 10.

²⁹ М. Бендик. *Помісність Церков у Вселенській Церкві в навчанні львівських митрополитів*, с. 189.

³⁰ Звернення Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви до вірних щодо результатів Третьої сесії Патріаршого Собору Української Греко-Католицької Церкви, що проходила у червні-липні 2002 року // *Благовісник*

В 2004 р. ця позиція греко-католицької Церкви викликала негативну реакцію всіх православних Церков, яка була зорганізована Російською Православною Церквою.³¹ Проте в тому ж році Іван Павло II підтримав ідею патріархату, сказавши, що «поділяє прагнення» української Церкви.³²

Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара 3 (2003). Львів 2003, с. 77-80.

«1. Патріархат. Учасники Собору одногосно заявили, що вважають проголошення Патріархату нашої Церкви доленосним кроком для дальшої її діяльності. Взавши до уваги пропозицію представників нашої Церкви з усіх усюд, Єпископи під час Синоду визнали, що Патріархат є природним етапом у розвитку нашої Церкви та відповідає постановам Другого Ватиканського Собору, і одногосно звернулися до Святішого Отця, щоби він своїм авторитетом затвердив це рішення. У намірі проголосити Патріархат важко переоцінити однастайність єпископату, духовенства та мирян, яка стала свідченням особливого натхнення Святого Духа, що у єдності і мирі звертається до всіх вірних нашої Церкви. Попри існування опозиції звідусюди, ми впевнені, що виконуємо Божу волю, висловлену і підтверджену на Другому Ватиканському Соборі, та сподіваємося на позитивне вирішення цієї справи».

Див. також: *Документи Патріаршого Собору Української Греко-Католицької Церкви. Третя сесія. 30 червня – 4 липня 2002 року*, Львів 2002.

³¹ Реакція Предстоятелів Православних Церков на ідею визнання патріархату УГКЦ (рос. мова) // <<http://old.ugcc.org.ua/ukr/patriarchat/documents/article;859/>> (веб-сторінка *Українська Греко-Католицька Церква* перегл. 1 травня 2012). Зокрема, там говориться: «Створення українського уніатського патріархату, питання якого розглядає Римо-Католицька Церква, вважатиметься вкрай ворожим актом для усього Православ'я, що суперечить рішенню II Ватиканського Собору, на якому було вказано, що „уніатство більше не вважається методом досягнення єдності Церкви” і, отже, є лише неприйнятним між християнами методом прозелітизму і викрадання віруючих в Православну Церкву з підпорядкуванням їх Церкві Римо-Католицькій».

³² *Слово Івана Павла II до членів Постійного Синоду УГКЦ (3 червня 2004 р.)* // <<http://old.ugcc.org.ua/ukr/patriarchat/documents/article;866/>> (веб-сторінка *Українська Греко-Католицька Церква* перегл. 1 травня 2012). Римський архиерей сказав: «Я поділяю Ваше прагнення, яке закорінене також у канонічних і соборових приписах, щоби мати повний юридично-церковний устрій. Поділяю це у молитві, як і в терпінні, очікуючи дня, визначеного Господом, в якому я, як Наступник святого Апостола Петра, зможу підтвердити дозрілий плід Вашого церковного розвитку. Тим часом, як Ви добре знаєте, Ваше прохання серйозно вивчається, також у світлі оцінок інших християнських Церков».

З вибором Любомира Гузара главою Церкви і як позитивну відповідь на недружні листи православних Церков, з 2004 р. розроблялася екуменічна концепція автономії Київської Церкви із власним патріархатом, який був би в сопричасті одночасно з Римом, Константинополем і Москвою.³³ В 2008 р. Гузар разом із синодом пишуть «Меморандум Української Греко-Католицької Церкви щодо питання помісності Київської Церкви – процесу творення єдиної помісної Церкви» і зазначають, що ця концепція, яка може виглядати лише мрією, має «базуватися тільки на біблійних, богословських та канонічних засадах, прийнятих у помісних Церквах християнського Сходу»³⁴. Один із натхненників

³³ Любомир (Гузар). *Один Божий Народ у краї на Київських горах*. Слово Блаженнішого Любомира, митрополита Києво-Галицької митрополії УГКЦ, з нагоди започаткування повернення осідку митрополита до Києва (13 квітня 2004) // <<http://patriyarkhat.org.ua/ukr/archive/article;23;383/>> (веб-сторінка *Патріархат* перегл. 1 травня 2012); Любомир (Гузар). *Про утвердження патріаршого устрою Української Греко-Католицької Церкви* (6 вересня 2004) // <<http://patriyarkhat.org.ua/ukr/news/article;28/>> (веб-сторінка *Патріархат* перегл. 1 травня 2012).

³⁴ Меморандум Української Греко-Католицької Церкви щодо питання помісності Київської Церкви (Процесу творення єдиної помісної Церкви) (21 січня 2008) // *Вісник Києво-Галицького Верховного Архиєпископства* № 5 (Київ 2008), с. 7-9 = <http://www.ugcc.org.ua/fileadmin/user_upload/pdf/visnyk_5.pdf> (веб-сторінка *Українська Греко-Католицька Церква* перегл. 1 травня 2012).

Ось уривок із цього документу:

«II. Концептуальні засади створення єдиної Церкви:

1. Процес повернення колишньої єдності Київської Церкви може базуватися лише на біблійних, богословських та канонічних засадах, прийнятих у помісних Церквах християнського Сходу.

2. Кожна з церковних гілок київської традиції є рівноправним партнером у процесі обговорення та реалізації ідеї об'єднання.

3. Жодна з Церков київської традиції, входячи до єдиної помісної Церкви, не втрачає своїх історичних церковних зв'язків із Церквами-сестрами Константинополя, Рима і Москви.

4. У нинішніх цивілізаційних та еклезіологічних обставинах ці історичні зв'язки повинні розвинути від конфесійної залежності до міжцерковного сопричастя партнерського характеру. Новий тип міжцерковних зв'язків

цієї ідеї – архієпископ Всеволод Скопельський Царгородського патріархату³⁵.

Головною рисою екуменічної концепції буття Київської Церкви, як її офіційно висловлюють єпископи УГКЦ, є те, що кожна конфесійна гілка Київської Церкви, історично близька до одного з християнських центрів, не мусить втрачати свої освячені часом конфесійні зв'язки. Потрібно замінити юрисдикційну підлеглість на сопричасне сестринство, що дало б можливість не лише зберегти цінні аспекти дотеперішніх зв'язків, а й збагатити ними спільну скарбницю Київської Церкви.³⁶

Тут термін «сопричастя» ужитий в нетрадиційний спосіб, бо визначає обопільну співпрацю і навіть взаємне признання Церков, які в конфесійному плані належать до різних груп Церков (напр., православних, старообрядних, католицьких) і поки що не приймають ідею сопричастя священними Таїнствами, хоч реально таїнственне сопричастя не раз мало місце в різні моменти їхньої історії.³⁷

оптимально відповідатиме геополітичному становищу України, відкритої як до Заходу, так і до Сходу.

5. Канонічною формою утворення єдиної помісної Церкви стане майбутній Київський Патріархат, який перебуватиме у сопричасті з Церквами-сестрами Сходу і Заходу».

³⁵ Див. Vsevolod of Scopolos. *We are all brothers*, т. 1-3. Fairfax, Virginia 1999-2007.

³⁶ Любомир (Гузар). *Один Божий Народ у краї на Київських горах*. Слово Блаженнішого Любомира, митрополита Києво-Галицької митрополії УГКЦ, з нагоди започаткування повернення осідку митрополита до Києва (13 квітня 2004) // <<http://patriyarkhat.org.ua/ukr/archive/article;23;383/>> (веб-сторінка *Патріархат* перегл. 1 травня 2012).

³⁷ Тут цікаво подивитися на досвід православної Церкви Антіохії і сирійської православної Церкви (не халкедонської), між якими майже досягнуто сопричастя після зустрічі їхніх патріархів в 1991 р. Про це див.: Statement of the Orthodox Church of Antioch on the Theological Dialogue. *On the Relations between the Eastern and Syrian Orthodox Churches*, November 1991 // <<http://www.orthodoxunity.org/state13.php>> (веб-сторінка *Orthodox Unity* перегл. 1 травня 2012).

«Нема сумніву, що з отриманням нашою Церквою патріархату, як цього вимагають закони, зміниться характер стосунків з деякими римськими установами. Але ці зміни стосуватимуться тільки другорядної, адміністративної сфери. Основна риса кожної помісної Католицької Церкви – це сопричастя з Наступником св. Апостола Петра, Єпископом Рима. А цього ми ніколи не зречемося»,³⁸ – пише патріарх Любомир у Пастирському посланні «Про утвердження патріаршого устрою УГКЦ», а в Меморандумі щодо питання помісності Київської Церкви зазначає: «Створення Київського Патріархату, що перебуватиме у сопричасті з Константинополем, Римом і Москвою, допоможе зменшити, а відтак взагалі усунути конфронтаційний характер відносин між ними [цими центрами]»³⁹.

У листі до Блаженнішого Митрополита Володимира, Предстоятеля Української Православної Церкви (Московського Патріархату), від 26 квітня 2008 р.,⁴⁰ Любомир Гузар вказує на наступні етапи для створення нової автономної церковної одиниці: на основі віри

³⁸ Любомир (Гузар). Пастирське послання *Про утвердження патріаршого устрою Української Греко-Католицької Церкви* (6 вересня 2004) // <<http://patriyarkhat.org.ua/ukr/news/article;28/>> (веб-сторінка *Патріархат* перегл. 1 травня 2012).

³⁹ Там само.

⁴⁰ Лист Блаженнішого Любомира до Блаженнішого Митрополита Володимира, Предстоятеля Української Православної Церкви (26 квітня 2008) // *Вісник Києво-Галицького Верховного Архієпископства* 7, с. 16-19 = <<http://www.ugcc.org.ua/293.0.html>> (веб-сторінка *Українська Греко-Католицька Церква* перегл. 1 травня 2012).

Ось уривок тексту листа:

«Із визнання Церкви Христової сопричасною спільнотою Церков впливають такі дії на шляху до створення єдиної помісної Церкви в Україні:

1. Церкви київської традиції взаємно визнають себе Церквами-сестрами.
2. На підставі літургійного Символу віри Церкви визнають сповідування кожною з них однієї й тієї самої віри семи Вселенських Соборів.
3. Церкви визнають дійсність і благодатність Святих Таїнств у кожній з них і, як наслідок, правосильність ієрархічних структур усіх Церков київської традиції.

Церкви, висловленої в перших сімох вселенських соборах, Церкви визнають «дійсність і благодатність Святих Таїнств... і, як наслідок, правосильність ерархічних структур усіх Церков київської традиції». Така логіка дозволяє вписувати «імена предстоятелів Церков-сестер київської традиції в диптихи кожної з них».⁴¹

Оскільки автономія і патріарший устрій – це не ізоляція чи відкидання когось, Блаженніший патріарх Любомир вчить: «Ці кроки в напрямку сопричастя Церков київської традиції потребують свого доповнення у розвитку сопричастя наших Церков із Церквами царгородської, римської і московської традицій, аби і з ними втілилася єдність рівних і різних. Неприпустимо замість розвитку сопричастя розривати спілкування УГКЦ з римською, а УПЦ – з московською Церквою, чи нехтувати історичною пов'язаністю усіх українських Церков із царгородською Церквою-матір'ю. Натомість нашим Церквам потрібно спільно розробити пропозиції щодо розвитку сопричастя з Церквами Царгорода, Рима і Москви і скерувати їх до предстоятелів цих Церков»⁴².

Заклучення

На основі подій і документів, які стосуються теми автономії однієї із католицьких східних Церков, ми зробили спробу довести автономістську динаміку Української Греко-Католицької Церкви за останні 50 років.

Зроблений аналіз показує, що частина ідей цього руху виходить поза рамки права, яке в даний час регулює дисципліну в римському сопричасті, що до нього канонічно приналежна УГКЦ. Вже Йосиф

4. Імена предстоятелів Церков-сестер київської традиції записуються в диптихи кожної з них. Предстоятелі Церков поминають одні одних на Великому вході Божественної Літургії».

⁴¹ Там само.

⁴² Там само.

Сліпий⁴³, а пізніше Мирослав-Іван Любачівський⁴⁴ публічно і письмово розглядали ККСЦ як такий, що може регулювати міжцерковні зв'язки і, отже, визначати ступені самостійності Церкви.

Все ж таки із вивчених текстів ще не видно чіткої ідеї автономії і помісності, якої б нині дотримувалася Українська Греко-Католицька Церква. На даному етапі її розвитку неможливо досягнути чіткого результату. Дається взнаки брак власної богословської та канонічної бази, а це, в свою чергу, не дає змоги Церкві говорити і діяти від власного імені. Вже 1990 р., з нагоди пастирського візиту до православного українського кафедрального собору в Аллентавн у Песильванії, США, вселенський патріарх Дімітріос I заявляв, що «Велика Церква Царгороду готова до діалогу із Українською Греко-Католицькою Церквою за умови, що ця говоритиме від власного імені»⁴⁵.

Якщо замість логіки канонічного права, слідувати за логікою еклезіології, то виглядає, що намір Української Греко-Католицької Церкви – навіть якщо ще не розвинутий з богословської і канонічної точки зору – є вкорінений в традицію вселенської Церкви, в якій розвинулися протягом століть різні режисури для здобуття автономії, більше чи менше успішні.

У випадку Української Греко-Католицької Церкви йшлося б про нову форму автономії, оскільки Любомир (Гузар) переконаний:

⁴³ Лист Блаженнішого до Кард. Парекаттіл // *Благовісник Патріярха Києво-Галицького і всієї Русі XIII-XV* (1977-1979). Кастельгандольфо біля Риму 1977-1979, с. 239-241.

⁴⁴ Становище Блаженнішого Мирослава Івана до резолюцій 7-ої сесії Міжнародної комісії (3 серпня 1993) // І. Мончак. *Самоуправна Київська Церква*, с. 168. Патріярх Мирослав-Іван пише, що потрібне «зобов'язання з боку Римського престолу змінити канонічні стосунки між ним і Східними Католицькими Церквами так, щоб вони справді стали сприйнятливим еклезіологічним моделем для православних. Читаючи між рядками, можна припускати, що новий Кодекс канонів Східних Церков це той модель, який Баламанд уважає несприйнятливим».

⁴⁵ Всеволод Скопельський. *Усі ми брати*. Львів 2006, с. 59. Також: S. Keleher. *The Kievan Church Study Group: «Impossible dialogue»? // Four Hundred Years Church Union of Brest (1596-1996). A Critical Re-evaluation* / ред. В. Groen, W. van den Bercken. Leuven 1988, с. 183-192, 186.

автономія Церкви – щоб «запрацювати» – потребує «благословення» інших Церков, оскільки термін «автономія» нерозривно пов'язаний з поняттям «сопричастя». Ця думка ставить весь дискурс в канонічні рамки, але такі, які, однак, ще не кодифіковані.⁴⁶ Йдеться про такий юридичний статус, за яким ступінь автономії був би вищим від вже отриманого на основі актів недавніх римських архиєреїв і який би давав сучасним східним католицьким Церквам ширші повноваження від дотеперішніх, які витворилися в певних історичних, соціальних та юридичних реаліях минулого. Цей новий статус мав би бути оснований на православній юридичній концепції автокефальної та автономної Церкви, щоб, таким чином, створити нове законодавство, відкрите до майбутнього зовнішнього сопричастя Церков.

Все це можна вважати утопією, але навіть якщо це так, то все ж ясно одне: основну роль в русі до автономії має відігравати помісна Церква. І найважливіший іспит, який треба пройти, – це досягнути внутрішню єдність і єдину самоідентифікацію.

Лише за цієї умови і якщо геополітичні обставини будуть сприятливими, помісна Церква зможе вплинути на те, щоб Церква-матір прийняла її новий рівень автономії⁴⁷.

⁴⁶ Інша література на цю тему: М. Бендик. *Помісність Української Греко-католицької Церкви та її бачення патріархом Йосифом Сліпим*. Львів 1996; М. Димид. Патріарх Заходу // *Метрон* 4 (2006), с. 7-18; Заповіт Патріарха Йосифа Сліпого (фрагмент) <<http://old.ugcc.org.ua/ukr/patriarchat/documents/article;855/>> (веб-сторінка *Українська Греко-Католицька Церква*, перегл. 1 травня 2012); Йосиф, патріарх (Сліпий). Послання в справі Київсько-Галицького Патріархату // *Твори Патріарха і Кардинала Йосифа*, т. IX. Рим 1980, с. 153-154; Лист митр. Шептицького до Православних Архиєреїв в Україні // <<http://old.ugcc.org.ua/ukr/patriarchat/documents/article;873/>> (веб-сторінка *Українська Греко-Католицька Церква* перегл. 1 травня 2012).

⁴⁷ Історично для Церкви Києва, яка складається із трьох конфесійних чи юрисдикційних рамок, існують три матерні Церкви – це Церкви-сестри: Царгороду, Риму і Москви. Всередині Київської Церкви Церкви, приналежні до різних юрисдикцій – Українська Греко-Католицька Церква, Українська Православна Церква (Московський Патріархат), Українська Православна Церква (Київський Патріархат), Українська Автокефальна Православна Церква – це також Церкви-сестри.

Це найважливіший урок, що його здобула Українська Греко-Католицька Церква за останні 50 років.

Анотація

Стаття є спробою довести автономістську динаміку Української Греко-Католицької Церкви за останні 50 років. Аналіз показує значний розрив між еклезіологічною та канонічною концепціями автономії східних католицьких Церков в офіційних церковних документах. Такий стан становить значну перешкоду для природного організаційного розвитку цих Церков у світі і для екуменічного діалогу православних із ними. Такі геоцерковні обставини приневолюють східні Церкви завжди більше ставити собі питань про власну ідентичність і місце у вселенській Церкві.

Mychajlo DYMYD

From Dependence to Autonomy: The Twentieth Century Ukrainian Greek Catholic Experience

The article endeavours to provide evidence of the authonomistic dynamics in Ukrainian Greek Catholic Church during the last 50 years. The analysis reveals a notable divergence between ecclesiological and canonical concepts of Eastern Churches' authonomy in the official ecclesiastical documents. This situation poses a significant obstacle for natural institutional development of the Eastern Churches in the global context and for ecumenical dialog between them and Orthodox Churches. Such geoeclesiastical circumstances provide ever stronger stimuli for the Eastern Churches to reflect upon their identity and their place in the Universal Church.